

Н.В. ГРИШИНА

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 347.155+342.9

СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОСТУПКІВ¹

Розглянуті загальні проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб, зокрема, з огляду на спірне за наші часи питання щодо визначення кола її суб'єктів. Проведений аналіз Кодексу України про адміністративні правопорушення та інші нормативні акти, де передбачено адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Проблема суб'єктів правопорушень та відповідальності за їх вчинення повинна займати одне з провідних місць в загальній теорії права. Але, не дивлячись на наявність окремих монографічних досліджень з цієї проблеми, стверджувати, що вона детально вивчена, напевно, не можна. Повніше ця проблема розроблена окремими галузевими юридичними науками: цивільним, кримінальним, міжнародним правом тощо. Що стосується теорії адміністративного права, варто зазначити, що багато питань, пов'язаних з визначенням суб'єктів адміністративної відповідальності, ще не отримали достатнього дослідження і є спірними.

Досі в науці адміністративного права є спірними питання щодо визначення суб'єктів адміністративної відповідальності. Але зазвичай те, що названими суб'єктами є фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), не викликає сумнівів. Погляди розходяться з іншого питання: чи можуть бути суб'єктами такої відповідальності підприємства, установи, організації? Тому метою статті є уточнення кола суб'єктів адміністративної відповідальності з огляду на регулювання адміністративних правовідносин. Її новизна полягає у затвердженні погляду на юридичні особи як суб'єктів адміністративної відповідальності, що потребує певних змін і доповнень в адміністративному законодавстві.

Певний період у правовій науці та законодавстві суб'єктами адміністративного проступку визнавалися як фізичні, так і юридичні особи. Проте в умовах панування державної форми власності накладення штрафів на юридичних осіб втрачали будь-який сенс, тому правова доктрина схилилась до недоцільності визнання підприємств, установ та організацій суб'єктами адміністративної відповідальності, що знайшло нормативне закріплення в Указі Президії Верховної Ради Союзу РСР "Про подальше обмеження застосування штрафів, що накладаються в адміністративному порядку" від 21.06.1961 року. Цим нормативно-правовим актом скасовано накладення адміністративних штрафів на підприємствах, установах та організа-

ціях. Саме цю концепцію було реалізовано у прийнятому 7.12.1984 року Кодексі Української РСР про адміністративні правопорушення, за яким суб'єктом адміністративної відповідальності є лише фізична особа [1, с.407].

У Кодексі України про адміністративні правопорушення [2] вживається термін "особа", але уточнення щодо того, які особи (фізичні чи юридичні) є суб'єктами адміністративних проступків, Кодекс не дає. Водночас, уважно проаналізувавши його норми щодо віку, після досягнення якого настає відповідальність, обставин, які виключають адміністративну відповідальність, неосудності особи, мети адміністративного стягнення тощо, можна дійти висновку, що зазначений Кодекс встановлює адміністративну відповідальність лише для фізичних осіб. Так, відповідно до чинного адміністративного законодавства, суб'єктом адміністративних правопорушень можуть бути лише особи, що досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст.12 КпАП). У той же час, законом встановлено деякі винятки в частині притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів (ст.15 КпАП). Військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, правил полювання, рибальства й охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, неправомірне використання державного майна, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, і за контрабанду ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не можуть бути застосовані виправні роботи й адміністративний арешт.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповіда-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Комзюк А.Т. (ХНУВС).

льності на загальних підставах із громадянами України. Виняток становлять іноземці, які користуються імунітетом відповідно до міжнародних договорів, оскільки у випадку вчинення ними адміністративних правопорушень питання їх відповідальності вирішуються дипломатичним шляхом.

Звідси випливає, що, згідно з чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути тільки фізичні особи, що сьогодні не можна вважати виправданим [3, с.22].

Тому останнім часом в Україні прийнято ряд законів, якими фактично встановлено адміністративну відповідальність для юридичних осіб. Наприклад, такі норми містять Закони України "Про зайнятість населення" від 1.03.1991 року, "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992 року, "Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування" від 14.10.1994 року, "Про виключну (морську) економічну зону України" від 16.05.1995 року, "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності" від 23.03.1996 року, "Про відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства про ветеринарну медицину" від 5.12.1996 року, "Про електроенергетику" від 16.10.1997 року, "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" від 18.11.1997 року та деякі інші.

Так, згідно зі ст.11 Закону "Про державну податкову службу в Україні", органи державної податкової служби в установленому законом порядку мають право застосовувати до платників податків, які у встановлений законом строк не повідомили про відкриття або закриття рахунків у банках, а також до установ банків, що не подали відповідним органам державної податкової служби в установлений законом строк повідомлень про закриття рахунків платників податків або розпочали здійснення видаткових операцій за рахунком платника податків до отримання повідомлення відповідного органу державної податкової служби про взяття рахунку на облік в органах державної податкової служби, фінансові (штрафні) санкції у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4].

Відповідно до ст.23 Закону України "Про захист прав споживачів", Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 року, № 1177, на суб'єктів господарської діяльності накладається стягнення у вигляді штрафу за:

- відмову споживачу в реалізації його прав, установлених Законом України "Про захист прав споживачів" – у десятикратному розмірі вартості товару, виконаної роботи (наданої послуги), виходячи з цін, що діяли на час придбання товару, замовлення роботи (надання послуги), але не менше двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- виготовлення, реалізацію товару, виконання роботи, надання послуги, що не відповідає вимогам нормативних документів, - у розмірі 50 відсотків вартості виготовленої або одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше десяти неоподатковуваних

них мінімумів доходів громадян, а у разі, якщо законодавством суб'єкт господарської діяльності звільнений від ведення обов'язкового обліку доходів і витрат, - у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

Положення зазначених нормативних актів свідчать, що ця відповідальність формально не називається адміністративною, хоч за своєю суттю є такою, оскільки вона виникає із суспільних відносин у відповідних сферах управління і для неї характерні всі властиві цьому виду відповідальності ознаки.

Прикладом вирішення подібної проблеми в інших країнах може слугувати законодавча практика у Російській Федерації, де прийнято ряд законодавчих актів, в яких прямо визнано адміністративну відповідальність юридичних осіб [6].

Тому, виходячи з фактично сформованих відносин, ряд авторів дотримуються думки, що суб'єктами адміністративних правопорушень в Україні є як фізичні особи – громадяни, іноземці, особи без громадянства, посадові особи, так і юридичні особи. Зокрема, погляди щодо віднесення до кола суб'єктів адміністративної відповідальності юридичних осіб висловлюють як українські, так і російські вчені-правознавці та юристи-практики – Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, А.Т. Комзюк, Є.В. Додін, Ю.І. Крегул, О.Д. Крупчан, В.Ф. Опришко, Д.М. Бахрах та інші. У російській юридичній літературі замість терміна "юридичні особи" для позначення суб'єктів адміністративної відповідальності найчастіше вживається термін "колективні суб'єкти".

У той же час деякі інші вчені вважають, що "визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності є передчасним, необґрунтованим і включення до проекту нового Кодексу України про адміністративні проступки є недоцільним", а штрафи за правопорушення у сфері підприємницької діяльності та господарювання, які накладаються відповідно до чинного законодавства на юридичних осіб, є "окремим (особливим) видом юридичної відповідальності – економічною відповідальністю" [7, с.168-176].

Отже, сьогодні в наукових колах існують різні позиції щодо проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб. Одним із основних проблемних питань конструкції адміністративної відповідальності юридичної особи є питання про визначення суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, суб'єктом якого вона є. Однією з ознак суб'єктивної сторони правопорушення є вина, тобто психічне ставлення правопорушника до своїх дій та їх наслідків, виявлене у формі умислу або необережності. Питання вини юридичної особи як суб'єкта адміністративної відповідальності на сьогоднішній день сучасною наукою достатньою мірою не вивчено. На нашу думку, в цій ситуації можливе застосування аналогії права. Як відомо, суб'єктами цивільно-правової відповідальності можуть виступати юридичні особи, тобто організації, які мають відокремлене майно, набувають майнових та особистих прав від свого імені, несуть зобов'язання тощо. При цьому вчені-цивілісти вважають, що згідно зі ст.96 Цивільного кодексу України [8] в зобов'язаннях, які виникають із заподіяння шкоди, вина юридичної особи знаходить свій прояв у винних діях чи бездіяльності її працівників, вчинених під час виконання ними трудових

(службових) обов'язків [9, с.222].

Згідно з теорією управління організація є належним чином оформленою системою, яка має відповідний суб'єкт управління (адміністрацію, збори акціонерів або збори членів організації). Тому, визначаючи суб'єктивну сторону адміністративного проступку за участю організації (юридичної особи), слід зважати на той фактор, що вина не може розглядатися повною мірою так, як це визначено в цивільному законодавстві, оскільки, наприклад, управлінські рішення можуть прийматися зборами акціонерів, які можуть не бути працівниками цієї організації. Таким чином, адміністративну відповідальність юридичної особи не можна розглядати ні як відповідальність посадової особи, ні як відповідальність адміністрації, ні як відповідальність колективу організації. Це нове явище в адміністративному праві, народжене соціально-економічними перетвореннями в українському суспільстві, яке потребує відповідного дослідження.

В той же час, з суб'єктивної сторони, адміністративний проступок, вчинений юридичною особою, характеризується як винне діяння. При цьому вина юридичної особи виступає як психічне ставлення осіб, які перебувають у безпосередніх організаційно-правових відносинах з нею, причетних до протиправних діянь, виражених в актах юридичної особи, що завдали шкоди суспільним відносинам в сфері встановленого порядку управління. Тому факт притягнення до адміністративної відповідальності юридичної особи можна розглядати як підставу для відповідальності відповідної посадової особи.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки.

Суб'єктами адміністративних правопорушень в Україні є як фізичні, так і юридичні особи. Вина юридичної особи за вчинене адміністративне правопорушення виступає як психічне ставлення осіб, які перебувають у безпосередніх організаційно-правових відносинах з нею, причетних до протиправних діянь, виражених в актах юридичної особи, що завдали шкоди суспільним відносинам в сфері порядку управління. Тому, на наш погляд, є нагальною проблема належним чином врегулювати підстави, заходи та процедури адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Таким чином, адміністративна відповідальність становить врегульовані нормами права відносини між держа-

вою в особі органів адміністративної юрисдикції і відповідних посадових осіб та особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, що знаходять свій вираз у застосуванні до правопорушника адміністративних стягнень, які тягнуть за собою несприятливі наслідки особистого, майнового та іншого характеру і владний осуд винного суб'єкта з метою попередження та припинення адміністративних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001 /Відп. ред. П.Б. Євграфов. –К.: Юрінком Інтер, 2001. -504 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // ВВР УРСР. –1984. –Додаток до № 51. –Ст.1122.
3. Літошенко О.С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 /КНЕУ. –К., 2004. -199 с.
4. Закон України "Про державну податкову службу в Україні" від 04.12.1990 р. // ВВР України. –1991. -№ 6. –Ст.37.
5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів" від 17.08.2002 р., № 1177 // Офіційний вісник України. –2002. -№ 34. –Ст.1587.
6. Закон РФ «Об административной ответственности предприятий, учреждений, организаций и объединений за правонарушения в области строительства» от 17.12.1994 г. // Вед. Съезда народных депутатов РФ и ВС РФ. –1993. -№ 2. –Ст.58.
7. Демський Е.Ф., Ковальський В.С., Демський С.Е. До питання про відповідальність юридичних осіб // Вісник господарського судочинства. –2002. -№ 4. –С.168-176.
8. Цивільний кодекс України // Офіційний Вісник України –2003. -№ 11 –Ст.302.
9. Боброва Д.В., Дзера О.В., Кузнецова Н.С., Підпригора О.А. та ін. Цивільне право: Підручник. –К.: Вентурі, 1997. –479 с.

Надійшла до редколегії 13.04.2006

ГРИШИНА Н.В. СУБЪЕКТЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА СОВЕРШЕНИЕ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Рассмотрены общие проблемы административной ответственности юридических лиц, в частности, с точки зрения на спорные сегодня вопросы определения круга их субъектов. Проведен анализ Кодекса Украины об административных правонарушениях и другие нормативные акты, где предусмотрена ответственность юридических лиц.

GRISHINA N.V. SUBJECT OF THE RESPONSIBILITY FOR FULFILLMENT OF OFFENCES ADMINISTRATIVE

The common problems of the administrative responsibility for legal persons, in particular, from the point of view on disputable today questions of definition to a circle of their subjects are considered. The analysis of the Code of Ukraine about administrative offences and other statutory acts where the responsibility of legal persons is stipulated is carried out.

“ПРАВО І БЕЗПЕКА” – фаховий журнал правоохоронця